

בכירים ירדנים על הסיפוח: סכנה ברורה ומיידית ליחסי ירדן וישראל

קסניה סבטלובה*

תובנות מהדיאלוג המדיני הישראלי-ירדני של מכון מיתווים

יולי 2020

הגל השני של הקורונה שמכה בישראל החליף את הסיפוח בכותרות ודחק את העיסוק בו לשוליים. אך למרות שמאז ה-1 ביולי ראש הממשלה בנימין נתניהו ושריו לא הזכירו את הסיפוח אף לא במילה וזנחו את העיסוק בו, העולם ממשיך לדון בסכנות הגלומות במהלך זה. גם באיחוד האירופי וגם בממלכה ההאשמית ממשיכים להזהיר מפני הצעד הפזיז שהשלכותיו עלולות להיות הרות גורל ובעלות השפעה עמוקה על התהליכים האזוריים. המלך עבדאללה [הצהיר](#) לאחרונה כי ירדן לא תבליג ולא תסכים לשום סיפוח, קטן כגדול, וכי "הסיפוח יפגע בסיכוי לשלום". מתחת לשפה המאופקת והדיפלומטית מסתתר חשש ממשי מכך שבעתיד הקרוב, משיקולים פוליטיים כאלה ואחרים, נושא הסיפוח שוב יחזור לכותרות ולשולחן הדיונים בישראל. בחודש יולי 2020, קיים מכון מיתווים דיאלוג מדיני ישראלי-ירדני, שכלל שיחות של מומחי המכון עם מספר בכירים ירדניים מהתחום המדיני, הדיפלומטי, הצבאי והאקדמי, על מנת להבין מה באמת חושבים בעמאן על אפשרות הסיפוח וממה חוששים הירדנים בהקשר הזה. מסמך זה מסכם תובנות עיקריות מהדיאלוג המדיני.

א. ירדן ניצבת לבדה מול הסיפוח

לבכירים לשעבר בצבא, דיפלומטים ותיקים, שרים בעבר ואנשי האקדמיה הירדנים ששוחחנו אתם אין אשליות. כולם מסכימים שהעולם הערבי עסוק בבעיותיו הרבות ואינו מתעניין כל כך בסיפוח. האירופאים נתפסים בעמאן כמי שלא מסוגלים לייצר לחץ משמעותי על ישראל על מנת לבלום מהלך סיפוח. "רוב מדינות ערב עסוקות כעת בנושאים האחרים וזה נותן לנתניהו וממשלתו את האפשרות לפעול ולקדם את הסיפוח. העולם הערבי לא עובד בתיאום, גם לא בנושא יוזמת השלום הערבית. אין כיום עמדה ערבית מגובשת ואחידה בכל הקשור לסיפוח. ברור שהסיפוח 'לא מחליק בגרון' לאזרחי המדינות הללו, ולכן אף מנהיג ערבי לא יקבל אותו, אך לא ברור האם הגיוני יתורגם לפעילות ממשית" מסכם בכיר לשעבר במערכת המדינית אשר שוחחנו אתו. "כשישראל מתקדמת לסיפוח – ההפגנה היחידה נגד זה בכל מדינות האזור התקיימה בתל אביב, ולא בבירה ערבית כלשהי. גם ההתנגדות לתכנית טרמאפ לא צברה מומנטום", מסכם את המצב בכיר אחר. יחד עם זאת, על פי הערכת הגורמים ששוחחנו עמם, ירדן לא צפויה לשנות את הבריתות האזוריות שלה ולהתקרב לגורמים העוינים את ישראל. ירדן מרגישה שהיא נמצאת בחזית המאבק בסיפוח, בעוד מדינות האזור ומדינות העולם עסוקות בסוגיות שלהן. ההנחה בירדן היא שגם אם נושא הסיפוח איבד ממרכזיותו בשבועות האחרונים, דבר שהוריד במעט את מפלס הלחץ בעמאן, הנושא לא צפוי להיעלם מסדר היום.

ב. הסיפוח מנוגד להסכם השלום

לירדנים יש מה לומר על התפתחות היחסים עם ישראל מאז 1994, עת נחתם הסכם השלום בין המדינות. גם באוקטובר 2019, כאשר משלחת מטעם מכון מיתווים ביקרה בירדן וערכה שם דיאלוג מדיני, נשמעו קולות מאוכזבים. התסכול הירדני הוא על כך שאף פרויקט גדול ומשמעותי שתוכנן בשנות ה-90 לא יצא לפועל ולא הביא לרווחה הכלכלית המיוחלת בירדן (הכוונה היא ל"תעלת הימים", שדה תעופה משותף, פארקים תעשייתיים ועוד). הירדנים חשים שישראל הזניחה את ירדן למרות הפוטנציאל הגבוה של היחסים ואינה מנסה למלא את הסכם השלום בתוכן.

* ח"כ לשעבר קסניה סבטלובה היא מנהלת התכנית ליחסי ישראל-המזרח התיכון במכון מיתווים.

הסיפוח כבר נתפס בירדן בתור הפרה בוטה של ההסכם. בעת החתימה על הסכם השלום, "ירדן השאירה את הגבול עם הבקעה פתוח לטובת משא ומתן בין ישראל והפלסטינים, מתוך שאיפה שהגבולות האלו יקבעו במסגרת הסכם שלום. אם ישראל תספח שטחים בצפון הבקעה זו הפרה של הסכם השלום עם ירדן. ההסכם בין ישראל וירדן מכיר בתפקיד של ירדן במשא ומתן עם הפלסטינים, ולכן מה שקורה עכשיו סביב סיפוח ישראלי מנוגד להסכם. הרעיון בהסכם השלום הוא שמכבדים את הריבונות של כל צד, והסיפוח הוא צעד שמאיים על ריבונות ירדן. לכן, ירדן תוכל לפתוח מחדש את ההסכמים והיחסים הכלכליים עם ישראל", מסכם בכיר ירדני, איש צבא בעברו.

ג. משמעות הסיפוח היא טרנספר

מבחינת הירדנים כל סיפוח, קטן כגדול, הוא מסוכן. בראייתם, הסיפוח ייצור בהדרגה נתק בין הפלסטינים בגדה המערבית לפלסטינים בירדן (כיום הצדדים מקיימים קשרי קהילה משמעותיים), כי אז הפלסטינים והירדנים יצטרכו לעבור דרך שטחה של ישראל, ולא רק דרך המעבר שמנוהל על ידה (מעבר אלנבי).

המשך בנייה בהתנחלויות ויצירת מכשולים נוספים עבור הפלסטינים בשטחי הגדה נתפסים בתור זרז לעזיבה של הפלסטינים – לכיוון הגדה המזרחית. בחודשים האחרונים הצהיר נתניהו בקולו כי ממשלת ישראל אינה מתכננת להעניק אזרחות ישראלית לאוכלוסייה הפלסטינית בשטח שיסופח. בהיעדר אפשרות להקמת מדינה פלסטינית ועל רקע חוסר אפשרות להגיע לאזרחות, המעמד של הפלסטינים בגדה יהיה כפוף באופן מוחלט לאישורה של ישראל. "במצב הזה ישראל תוכל לגרש אותם באופן מיידי בהתאם להחלטתה או ליצור תנאים שיגרמו לאנשים לעזוב", אמרו לנו מספר בכירים ירדנים. גם רבים אחרים בירדן חוששים שסיפוח שוב יחזיר לחיים את תפיסת "ירדן היא פלסטיין", בה מצדדים בימין הקיצוני בישראל.

לכל מי שתומך בישראל בפגיעה בביטחונה של ירדן ובמשטרה, מזכירים בני השיח שלנו מה חלקה של ירדן בביטחונה של ישראל. "הגבול בין ישראל וירדן הוא החזית הארוכה ביותר בין ירדן לשכנותיה וזה הגבול היציב ביותר שיש כרגע. חשוב לשמור עליו כך. הצבא הירדני וצה"ל עושים את העבודה, אבל אם הגבול לא יהיה יציב יהיה פתח לקבוצות קיצוניות שנמצאות לא רחוק: דאע"ש, המיליציות האיראניות בעיראק והחיזבאללה. אי יציבות בגבול זו סכנה אזרחית. האמירה של הליכוד ושל גורמים קיצוניים בישראל שירדן היא המולדת של הפלסטינים מהווה איום כלפי ירדן וכלפי המשטר ההאשמי, אך בעצם התפתחות כזאת תהיה לא פחות מסוכנת לישראל", כך אומרים ירדנים שקיימו במשך שנים רבות קשר הדוק עם עמיתיהם הישראלים בצבא ובמשרדי ממשלה.

ד. "השמיים לא יפלו", אך יחסי ישראל-ירדן ייפגעו

כיצד תגיב ירדן במידה שהסיפוח יקרום עור וגידים ובשלב כלשהו יצא לפועל? בני השיח שלנו בטוחים שירדן קודם כל תצטרך לדאוג לאינטרסים שלה, ותנסה לעשות הכל על מנת לייצב את המצב. הם חלוקים בנוגע לצעדים קונקרטיים – למשל, האם ירדן תחזיר את השגרירים או לא – אך כולם מסכימים שירדן תיזום תהליך דיפלומטי ארוך על מנת להתנגד למהלך הישראלי, שיכלול פניה לאיחוד האירופי, או"ם, הליגה הערבית, הקוורטט ועוד. ומה בנוגע לעסקת הגז שנחתמה לא מכבר עם ישראל ושיתוף הפעולה הביטחוני עמה? "פגיעה בתיאום הביטחוני או בשיתוף הפעולה בנושא מים, ירושלים וחקלאות תזיק לאינטרס ירדני. התגובה הירדנית לסיפוח צפויה להיות זהירה על מנת לשמור על האינטרסים הירדנים, ובתוכם שמירה על היחסים עם ישראל. לירדנים חשוב לראות קודם מה יאמרו בארה"ב, כיצד יגיבו הפלסטינים ומה יקרה בישראל עצמה" אומרים לנו בעמאן.

סוגיית הגז מלכתחילה הייתה נתונה לביקורת משמעותית בירדן, ומספר גורמים בממלכה אמרו לנו כי לפי הערכתם הסיפוח יכול לשמש אמתלה עבור ירדן לצאת מהסכם הגז היקר – "יש תחושה קשה בירדן, שמשלמים מחיר גבוה מדי על הגז. שינוי בהסכם בגז יכול לקרות גם ללא קשר לסיפוח, מול חברת נובל אנרג'י. המחיר של הגז מישראל צריך להיות זול יותר מגז נזלי, כי כאן האספקה היא ישירה, ללא צורך בכל תהליכי ההנזלה והגזיפיקציה. הירדנים כשלו לכלול בהסכם השלום ייצוא של חשמל מירדן לישראל ולהשתמש בכך ככלי פוליטי. בהחלט ייתכן שישתמשו בסיפוח כדי לצאת מההסכם היקר עם נובל אנרג'י, וימצאו את הדרך החוקית לעשות זאת".

הבכירים הירדניים מדגישים כי גם אם הסיפוח לא יביא לטלטלה מיידית ביחסים עם ישראל, הוא יזין את הקיצונים ויחליש את המתונים בכל אזור. "מהלכי סיפוח יחזקו את מעמדן של איראן ותורכיה באזור. זה מהלך שמסייע לקיצונים. אם ישראל רוצה להיות שחקן מרכזי בטכנולוגיה ובביטחון באזור, החלטה לספח ולשלול את הזכויות הפלסטיניות, לא תאפשר זאת. תורכיה מצליחה להגדיל את השפעתה בסוריה ובלוב. איראן מצליחה לקדם את מטרותיה בתימן ובעיראק. הסיפוח יעניק למדינות הללו רוח גבית ויפגע במאמצים של המדינות הסוניות המתונות ליצור מציאות שונה במזרח התיכון", מסכמים הבכירים.

כאמור, בירדן ממשיכים לעקוב בדריכות אחר מה שמתרחש בזירה הפוליטית בישראל. הם צופים שהסיפוח עוד יעלה מחדש לסדר היום, ואז תצטרך ירדן שוב להתייבב אל מול המהלך הזה ולנסות – בעזרת חבריה בעולם הערבי ובעולם – לבלום אותו, אם לא לגרום לביטולו המוחלט.